

Jaroslav Bálek

OSUDY VOJÁKA HAVLÍKA

aneb

Válčili jsme za Husáka

OSUDY VOJÁKA
HAVLÍKA

aneb

VÁLČILI JSME ZA HUSÁKA

Jaroslav Bálek

I.

První září není jen tak nějaké datum. Ví to jistě i malé děti, kterým tímto datem začínají povinnosti, a to nejen jak známo školní, ale už i předškolní počínaje školkou. A tak to postupuje věkem dále. Často se tohoto dne nastupuje i do prvního zaměstnání. První září může být tedy pro někoho třeba i smutné, pro jiného naopak šťastné. Každopádně často představuje určitý zásah do života a někdy i jeho významnou změnu. No a v dobách, kdy se ještě chodívalo na vojnu, nebylo neobvyklé nastupovat v tento den i základní vojenskou službu.

Tak tomu bylo i u našeho hrdiny Havlíka. Ne že by se mu tam chtělo, to tedy ani náhodou. Asi jako většina mužů neměl moc rád kázeň a různá omezování, navíc aby na něj ještě někdo křičel. Ale bral to tak, že holt se nedá nic dělat.

Vždyť za takové ne moc příjemné věci mohou už naši předkové. Je to prostě jeden z odkazů, který nám zanechali. Třeba už takový císař Josef II. v roce 1781 zavedl vojenskou službu pro nejchudší anebo pro ty, kteří tam chtěli vstoupit, jak se tehdy říkalo, z hlediska svého zájmu. Lidé samozřejmě mohou mít různé zájmy, člověk se tomu až někdy diví. Jestliže se někdo přihlásil do armády, tak to bylo až do konce života. Havlík moc nechápal, že se tam někdo mohl hlásit dobrovolně, u těch nejchudších se to dalo snad pochopit, ale ti ostatní? Nechat se zmrzačit nebo zabít? Pravděpodobně to mělo i nějaké

výhody, třeba peníze, dostatek jídla a pití, solidní ubytování, k dispozici lékaře a asi i snadnější přístup k ženám. Pohromou ovšem byl rok 1868, kterým skončila předchozí dobrovolnost a byla uzákoněna všeobecná branná povinnost a povinná vojenská služba, ta se týkala většiny mužské populace a její délka byla stanovena na tři roky. Tak tři roky, to už je paleta. No ty Habsburkové nám teda dávali! A v roce 1912 se již zavedly pravidelné odvody dvakrát do roka.

A když jsme se konečně osvobodili a nenáviděných Habsburků zbavili, tak se to přeci jenom zlepšilo. V roce 1920 byl vyhlášen branný zákon zahrnující všeobecnou brannou povinnost s délkou služby na štěstí jen na 14 měsíců. Bohužel to ale trvalo jen krátce, v roce 1924 došlo k jejímu prodloužení až na 18 měsíců. No a po únoru 1948 možná i v souvislosti se zhoršením mezinárodní situace a začátkem studené války byl v roce 1949 přijat nový branný zákon, který stanovil délku základní vojenské služby na 24 měsíců. No, a to už není žádná legrace.

V polovině padesátých let minulého století se dokonce objevila v hlavách naší generality myšlenka na prodloužení vojenské služby ze dvou na tři roky. No tak generalita mívá často slušně řečeno zvláštní myšlenky. Bylo to prý ovlivněno slabými odvodovými ročníky způsobenými hlubokou hospodářskou krizí v polovině třicátých let a dále i válečnými ztráty a poúnorovou emigrací. Říkalo se také, že docházelo k určitým rozporům mezi vedením armády, které trvalo na prodloužení vojenské služby, a vedením strany a vlády, které potřebovalo stále více pracovních sil pro extenzivně se rozvíjející

průmysl. Postupně se snižovaly předepsané počty vojenských pracovních funkcí a s tím ruku v ruce samozřejmě také počty vojáků základní služby. To velení armády pokládalo za nepřijatelné. Proto opět vystoupilo s požadavkem na prodloužení základní vojenské služby na tři roky. K tomu naštěstí nedošlo, protože analýza prokazovala, že v důsledku prodloužení vojenské základní služby by národní hospodářství mělo k dispozici o dost tisíc pracovníků méně než při zachování dvouleté služby a snížení počtů ozbrojených sil. Návrh byl opuštěn i s ohledem na protesty, které by jistě následovaly. Existovalo ale stále nebezpečí, že by mohlo dojít k prodloužení na 3 roky. Spory mezi vedením státu a vedením armády nejsou nijak neobvyklou věcí, ze světové historie je známá spousta takových případů. Často to i končilo státním převratem. Zdálo se, že u nás něco takového není možné. I kdož ví, vždyť i ve Varšavské smlouvě se takové věci stávaly. Relativně liberální šéf sovětských komunistů Nikita Chruščov byl svržen právě s pomocí armády a o jeho nástupci Leonidu Brežněvu se proslýchalo, že má z armády značný strach, aby nedopadl stejně jako jeho předchůdce.

Časem se ukázalo, že ani my nejsme nějakou výjimkou, u nás je taky leccos možné. Proslýchalo se, že třeba prezident republiky a první tajemník ústředního výboru komunistické strany Antonín Novotný, aby zabránil svému svržení a udržení se ve funkcích, chtěl využít i armádu. Ale pod vlivem rozporů se Slováky se část armády postavila proti němu. Například velitel východního vojenského okruhu generál Kodaj prohlásil, že kdyby došlo k pokusu o zatčení

některých členů předsednictva Komunistické strany Slovenska, okruh bude mobilizovat a ohrožené soudruhy bránit silou.

No a někdy může být i taková kombinace, že politické vedení jedné země nedůvěřuje politickému vedení jiné země, a tak se spojí s jeho armádou, aby na něj vykonávala patřičný nátlak. K něčemu takovému údajně došlo koncem šedesátých let, kdy šéf německých komunistů Walter Ulbricht nebyl spokojen s vývojem v Československu a požadoval tam vojenský zásah a zatím účelem se spojil s maršály Sovětského svazu, protože prý část vedení sovětské komunistické strany považoval za revizionistickou. No a jak to dopadlo, všichni moc dobře víme.

Ale ty naše rozpory z poloviny padesátých let nebyly zas takového významu, aby docházelo k podobným věcem. K prodloužení vojny o dva měsíce pak došlo už počátkem šedesátých let, ale jen na krátké období vlivem kubánské krize.

Havlík, jak už bylo nastíněno, neměl k vojně vůbec pozitivní vztah. Tady se dost lišil od některých mužů, kteří v dětství toužili po hračkách, jako byly tanky, vojáčky, letadla, a doma s tím sváděli různé bitvy a později toužili po zeleném oděvu a s oblibou pochodovali a možná si mysleli, že z nich budou velcí vojevůdci. Měl na chatě v raném dětství takového kamaráda, který jej navštěvoval s tanky a různými cínovými vojáčky a jezdil s nimi po kopci hlíny a říkal, že jsou to sovětské tanky bojující s nepřítelem. No, byla padesátá léta. Když to slyšela Havlíkova matka, tak jej nabádala, ať hlavně před sousedem nic neříká, ať mu dá ve všem za pravdu, jinak by nás mohli

třeba i zavřít. Z toho měl Havlík strach, a tak většinu bitev, pokud nepředstavoval zrovna sovětského vojáka raději prohrál. V té době také v kinech běželo obrovské množství vojenských filmů. Byly většinou sovětské, a to z druhé světové války, Velké říjnové socialistické revoluce nebo občanské války. Byly nesmírně dlouhé. O mnoho let později viděl občas i nějaký pornofilm, který se mu zdál zajímavý tak zhruba pět minut, pak se to pořád opakovalo dokola a byla to hrozná nuda. Tehdy mu to trochu připomnělo i ty vojenské filmy, kde celý často i tříhodinový film jezdily tanky sem a tam, nad tím létala letadla a mezitím pobíhali vojáci a stříleli po sobě. To však nebylo všechno. Se školou se chodilo i do divadla na nemírně dlouhé sovětské vojenské hry. Děti na to neměly trpělivost, a tak se začaly mezi sebou bavit, prostě ve školní řeči vyrušovat. Vedlo to až k tomu, že ředitel divadla přerušil představení, vyšel na jeviště a dětem vyčinil, že při tak nádherné a dojmavé hře by neměly zlobit, ale s napětím sledovat děj. Poté dal pokyn, aby představení dále pokračovalo. Filmy i divadelní hry ukazovaly jednak hrdinství a na druhé straně i hodně smrti a on měl strach ze smrti. Bylo tam spousty mrtvých a Havlík byl ještě dítě, tak to bylo pro něj depresivní a rozhodně si nepřál mladý umřít. Později již na žádný vojenský film nešel ani v televizi se na něj nedíval.

Nesnažil se, ale vyhnout vojně a získat tak zvanou modrou knížku. Ta představovala průkaz o osvobození od vojenské povinnosti. Jeho držitel byl zbaven branné povinnosti, tedy nebyl odveden k povinnému vojenskému výcviku ani zařazen do zálohy. Potvrzení vydávala odvodová komise vojenské správy, zpravidla na základě

posudků od odborných lékařů. Obvyklý postup byl, že branec vyplnil podrobný dotazník o svém zdravotním stavu a nechal si jej potvrdit u dorostového lékaře, který jej pak podle obsahu a anamnézy poslal na odpovídající odborná vyšetření. S těmito posudky se branec dostavil v určený termín k odvodní komisi. A proč se jí říkalo modrá knížka? No, protože bylo doopravdy modrá, měla modrou barvu, což bylo dosti neobvyklé, stejně jako její držitelé, kterých bylo jako šafránu. Dříve koloval takový tip: „Kterou knížku máte nejraději? Modrou.“

Získat ji bylo jistě touhou mnoha mladých mužů a někteří z nich skutečně zkoušeli všechno možné, aby toho dosáhli. Existovaly různé návody na to, jak simulovat neschopnost, nebo jak si způsobit zranění. Někteří si tak připravovali lékařské posudky k odvodu, nebo dokonce svým dětem, již mnoho let dopředu. Znamý doktor, který to mohl ovlivnit, měl pro ně cenu zlata. Oblíbené diagnózy byly prý zejména alergie a astma, onemocnění páteře, oční vady nebo vyšší krevní tlak někdo říkal dokonce i ploché nohy. Potíž byla však v tom, že ani modrá knížka nezaručovala trvalý odklad vojny, neboť bylo třeba každoročně jít znova k odvodu, jestli se náhodou za tu dobu zdravotní stav nezlepšil. K tomu patřila i nutnost poměrně často navštěvovat různé posudkové doktory.

Havlík měl jednoho známého, který měl ploché nohy. Zařadili jej tak do kategorie C s poznámkou: ne na důstojnickou hodnost. Takovou poznámku dostávali politicky nespolehliví a ti, co měli nějaké zdravotní postižení. Nedělal proto ani důstojnické zkoušky. Pro vysokoškoláka taková poznámka ale zase není moc dobrá, sice jej

asi chrání od nějakých fyzicky náročných činností, ale zase na druhé straně důstojnická hodnost má nepochybně dosti výhod.

Náš hrdina byl pod vlivem názoru, že každý správný chlap by měl absolvovat vojnu. Vždyť v některých oblastech se dokonce po odvodech pořádaly velké hromadné oslavy. Obával se, že by se mu snad někteří mohli proto posmívat, a vůbec, jak by se na to dívaly dívky? Neztratil by pro ně přitažlivost? Mnohými by to bylo chápáno jako ostuda.

Karel Plíhal o řadu let později perfektně vyjádřil existující atmosféru ve společnosti v písničce Modrá knížka: „Celej svět je náhle beznadějně šedý, bloudím ulicemi zoufalý a bledý, všude vidím mládež odvedenou, veselou a bodrou, a jenom mně dali knížku modrou. I ten Prouza, co se pomočívá denně, spěchá oznámit tu šťastnou zprávu ženě, Václav zase v Mikulovské opíjí se s tchánem, už se vidí nejmíň kapitánem. Všude v parcích vidím šťastné kamarády, jak se seznamují s vojenskými řády, mezi nima také Novák, no ten se skleněným okem, zkouší chodit pořadovým krokem. Podroušenej Viktor tančí s Hugem kankán, Viktor bude spojař, Hugo zase tankán, a ten Jarda, kterej nedokončil ani osmiletku, hodil po mně láhvi se zvoláním „zmetku!“ Nadarmo si říkám: Karle, nešil, jenomže já se na tu vojnu tolik těšil, marně u odvodu doktorovi obálku jsem dával, prej mě nevezmou, že mají velkej nával. Jak to vysvětlím své milované Blance, ráda se chlubívala, že má chlapce brance, máma bude brečet, táta rozdupe mi hračky, už se, chudák, tolik těšil na odznáčky.“ Zní to humorně a až neuvěřitelně, ale tak nějak tomu opravdu velmi často bylo. Přesněji to snad ani nešlo vůbec vyjádřit.

A propaganda za socialismu tvrdila, že základní vojenská služba je nejvyšší ctí občana. Kdo nebyl odveden, byl považován za někoho tehdejšímu režimu nepřiliš nakloněného, odmítajícího narukovat do armády a bránit svou vlast, a uchylujícího se proto i k různým podvodům.

Havlík se necítil také být natolik dobrým hercem, aby předstíral nějakou nemoc. I když to měl trochu v rodině, neboť jeho děda jako otec čtyř dcer, aby se vyhnul odvodu a nemusel do první světové války, na radu známého lékaře běhal celou noc v jejich domku po schodech z přízemí do prvního patra. K tomu cosi popíjel a kouřil fajfku, což bylo v tehdejší době velmi oblíbené kouření. V tomto případě se skutečně potvrdilo pravidlo *Dobrá rada nad zlato*. Předseda odvodní komise ho shledal zcela neschopným vojenské služby s ohledem na silnou srdeční vadu. Děda si tak zachránil život. Zdá se to absurdní, že poškození zdraví může zachránit život, ale lze na vojně a ve válce vůbec mluvit o něčem absurdním? Tam asi nic jednotlivého absurdního není, protože je to to vše absurdní jako celek. Známa je řada případů sebepoškození. Někteří vojáci si sami strčili nohu pod dělo, aby se dostali z války. Sice přišli o nohu, ale zachránili si život. Děda se tak dožil ještě dalších čtyřiceti let. Měl určitě štěstí, že u odvodu nenarazil jako Švejka na vojenského doktora typu dr. Grúnsteina, to by mu asi nic nepomohlo.

Otec Havlíka bojoval v první světové válce a po ní šel ještě na dva roky na vojnu a roce 1938 v době mobilizace byl připraven čelit německým vojskům. Často o tom doma vyprávěl. Za Rakouska-Uherska, a bylo to na den svaté Anny, to se často a hodně zdůrazňuje,

asi to bylo tehdy dosti oblíbené jméno, byli v roce 1914 povoláni branci mobilizační vyhláškou k nastoupení do 24 hodin. Všichni prodlužovali nástup k posledním hodinám, šli tam se značnou nechutí a proti svému přesvědčení. V tom byl zcela zásadní rozdíl proti mobilizaci, které se zúčastnil v roce 1938. Již několik minut po zveřejnění v rozhlase se u svých útvarů hlásili první záložníci a v následujících hodinách proud vojáků stále sílil. Všichni, když je tato výzva zastihla, okamžitě opustili svá místa a chystali se k odjezdu. Někteří v práci, jiní doma nebo ve společnosti. V hostincích lidé okamžitě platili a pražskými ulicemi utíkali záložníci k nejbližší tramvaji, aby si co nejrychleji mohli vzít doma své věci a prvním vlakem odjet. Byl uváděn případ záložního důstojníka, který v uniformě za třicet pět minut po vyhlášení mobilizace stál na nádraží připraven k odjezdu. Nebyla to, ale výjimka, takových záložníků byli tisíce. Měli nastoupit za šedesát šest hodin po vydání mobilizačního příkazu, ale všichni se snažili nastoupit dříve. vzít si jídlo na dva dny, příbor, deku. Dále jehly, nitě, knoflíky, čistící potřeby na šaty a obuv, což byl pro otce největší problém, protože on stále ještě v té době byl svobodný, toto ani doma neměl. Řada mužů šla dobrovolně do cizích armád.

V míru, když bezprostředně nehrozí válka je situace rozdílná. Jiný je odvod v době války, jiný v době míru, jiný v době mezinárodního uvolnění a jiný zase v době mezinárodního napětí. V šedesátých letech tu byla určitá euforie, socialismus byl vyhlášen za vybudovaný, změnil se i název země, a zdálo se, že válka nijak nehrozí. Odvod byl

spíše formalitou, divadlem pro veřejnost, a tím byla i jednodušší úloha posuzující komise.

Havlík absolvoval odvod, to bylo něco na způsob složitější lékařské prohlídky, ještě na střední škole. Odvod probíhal v místnosti obvodního národního výboru. Někde jinde to probíhalo třeba v posádkových domech armády, které sloužily v podstatě jako kulturní domy. Byla to slavnostní událost. Výzdoba upozorňovala na agresivní plány imperialistů proti socialistickým zemím a obsahovala i obrázky a grafy, kolik mají ozbrojené síly NATO v Evropě vojáků, letadel a tanků. Barvitě se uvádělo, že naše západní hranice je na hranici dvou protikladných vojenských politických seskupení, obranné organizace Varšavské smlouvy a agresivního Severoatlantického paktu. Socialistické Československo a Německá demokratická republika, jak zněl oficiální název Východního Německa, bojují proti společnému nepříteli mezinárodnímu imperialismu, a tedy i proti západoněmeckému imperialismu.

Na nástěnce také bylo velkými písmeny napsáno, že sovětská armáda je náš vzor a její zkušenosti z míru i bojové činnosti jsou nejsilnějším nástrojem našeho poučení. Havlík měl hrůzu z toho, že sovětská armáda by měla být náš vzor, protože byl toho názoru, že sovětská mládež je vlivem historického vývoje asi mnohem odolnější a méně rozmazlenější. Jak se také někdy říkalo, co dokáže sovětský člověk, jiný člověk nedokáže. Ze sovětských filmů měl dojem, že je to skutečně pravda, a myslel si, že leccos z toho by opravdu nedokázal. Snad ano, kdyby šlo skutečně o naši svobodu a naše zájmy a nikoli cizí zájmy, ale taková situace byla naposled v roce 1938. Na nástěnce

byli rovněž fotografie našich vojáků z vojenské přehlídky na Letenské pláni anebo ze cvičení na Spartakiádě na Strahově. Měl hrůzu, že by se takových akcí také musel zúčastnit.

U odvodu dostali účastníci nejdříve za úkol vyplnit dotazník týkající se všech chorob prodělaných v minulosti nebo nemocí, se kterými se v současné době léčí. Byly tam i otázky obecného charakteru, třeba jako jakého máte nejoblíbenějšího zpěváka a podobně. Proč chtějí vědět odpovědi na takové věci? Aby znali zájmy a koníčky? K čemu to? Mělo to být i určité vodítko pro přidělení k jednotlivým útvarům? Odvodní komise se skládala z několika lidí pravděpodobně vojenských lékařů a předsedou této komise byl voják s největším počtem zlatých hvězdiček. Havlík tehdy ještě neznal vojenské hodnosti, ale došel k názoru, že předseda ji má asi nejvyšší. Před odvodní komisí chodili branci oblečení pouze ve spodním prádle. Prohlídka spočívala v poslechu srdce a plic, měření krevního tlaku, vážení a měření, to mělo svoji specifiku, zatímco váhu si nikdo nezapamatoval, tak výšku u odvodu zpravidla muži všude uvádějí po celý svůj život, i když ve stáří se jejich postava nepochybně již zmenšila. Nemalá pozornost byla věnována i prohlídce pohlavních orgánů. A nesměla chybět samozřejmě i kontrola věcí pro vojnu důležitých jako je sluch a zrak Tady měl Havlík problémy, protože z barevných obrazců, které mu ukázali nedokázal přečíst co je za nimi skryto, zda nějaké písmeno či číslice, barvy mu splývaly do jednoho nečitelného obrazce. Lékař provádějící jeho hodnocení z toho už byl trochu nervózní. Protože pokud někoho neuzná za schopného, může mít kolem toho i sám různé problémy. Šáhl tedy do šuplíku a vytáhl

červenou tužku a optal se jakou má barvu, když Havlík odpověděl, že červenou, úlevou vydechl a pro jistotu mu ukázal ještě žlutou a modrou, jejich barvy Havlík také poznal, a tak to lékař s uspokojením zapsal. Po prohlídce a zhodnocení jejich výsledků byl bravec předvolán opět před komisi a bylo mu slavnostně sděleno, jako kdyby dostával nějaké vyznamenání: schopen a odveden. Havlíkovi bylo zapsáno omezení, což v určité míře i uvítal, a to sice schopen ne pro 3ab,9,12,14 cit, číslo a stupeň nemoci, 388 m, 380 d. Nevěděl sice, co to znamená, ale myslel si, že mu to umožní vyhnout se některým těžkým zbraním a střelení. Při dalších pozdějších prohlídkách mu to ještě upřesnili, schopen ne pro III. 1,2,6, barvocit 3770st.I. Ale byla to nějaká výhoda? Kdo ví?

Ještě, než šel k odvodu si listoval v otcově vojenské knížce a byl udiven, že datum jeho odvodu 29.4. 1964 je přesně na desáté výročí, to je 29.4. 1954, kdy byl jeho otec vymazán z evidence pro dosažení věkové hranice. Je to náhoda, nebo je v tom něco více? Tady se ukazuje ta výměna generací, otec odchází ze svazků armády a syn tam nastupuje. Otcovi bylo 53 let a kolik bude jemu? Možná ještě o něco víc.

V otcově vojenské knížce Republiky Československé jej zaujalo, že podle ní šel dříve do války než k odvodu, je to možné? Ve stručném záznamu o průběhu základní nebo náhradní služby se uvádí, že nastoupil službu v bývalé rakouské armádě u 28 pěšího pluku v Bruclau 1.3.1918 a přitom datum odvodu má uvedeno 5.11.1920. Byl už tehdy v armádě bordel? Anebo se šlo k odvodu dvakrát, jednou v Rakousko-Uhersku a podruhé v Československu?

V době socialismu měli určitou výhodu dobří sportovci nebo studenti uměleckých oborů, kteří se mohli dostat do specializovaných útvarů a tam se věnovat své civilní profesi. Ve výhodě byli i vysokoškoláci, kteří přestože byla v Československu základní vojenská služba povinná na dva roky, tak i vzhledem k jejich vyššímu věku chodili na vojnu pouze na 1 rok. A měli i pak u útvaru určité výhody. Předpokládalo se, že v jejím průběhu by mohli dostat hodnost podporučíka, což mělo velkou výhodu, protože to umožňovalo relativně snadno odejít z kasáren, a i navštívit domov. Počítalo se s nimi také na určitá velitelská místa. Havlík však ani v nejmenším netoužil po tom, aby někde dělal nějakého velitele, právě naopak chtěl prožít vojnu v zátvří, aby nebyl moc vidět a dostal se často domu. Po maturitě byla u mužů snaha dostat se co nejdříve na vysokou školu, neboť komu se to nepodařilo, musel místo jednoho relativně ucházejícího roku vojny prožít dva roky poměrně tvrdého výcviku. To znamená zažít i šikanu a buzeraci, mluvilo se například o drhnutí podlah nebo záchodů kartáčkem na zuby a dalších podobných úkolech. Vojna má tedy výhodu i v tom, že studenty motivuje k dobrým studijním výsledkům včetně absolvování vysoké školy.

Havlík nakonec byl úspěšný, na vysokou školu se dostal a bez větších problémů ji i absolvoval. Součástí studia byla pro muže i povinnost absolvovat vojenskou katedru vysoké školy, která byla založena na podobném principu jako ostatní katedry. Studenti se jejich aktivit účastnili jeden den v týdnu, a to po dobu dvou let. Dostali na to zelené uniformy, kterým se říkalo kopřivové a z armády